

Klovn uden grænser – klovn i Tanzania og Rusland

Sygeplejerske Nina Gladkova

Århus Universitetshospital, Skejby, Børneafdelingen

I gennem de seneste ni år på Børneafdelingen på Århus Universitetshospital, Skejby, har jeg arbejdet med at integrere humoren. Jeg har sammen med *Birgit Bang Mogensen*, »hospitalsklovn« *»Gunil«*, taget initiativ til at indføre klovne i hospitalsverdenen og gennemført projektet *Klovnene og humoren som kommunikationsmetode*. Dette arbejde har i høj grad har været med til at blåstemple brugen af hospitalsklovne i Danmark og til at legalisere større brug af bevidst humor i plejen og behandlingen.

Glæden ved livet

Jeg har rejst som klovn »Boris« i Rusland med *Patch Adams*, hospitalsklovnenes »far«, og i Tanzania i internationale klovnetrupper. I Rusland blev lokale klovne koblet på, og i Tanzania rejste en gruppe af »Bongoer« (sorte) sammen med os hvide, »Mzungoer«.

Ideen bag at rejse ud i verden som klovne er, at glæde og latter styrker livskvaliteten og immunforsvaret. At vi i den vestlige verden har så meget overskud at give af. Vi skal mærke glæden og glæde os sammen med andre mennesker.

I Tanzania er der 1.100.000 forældreløse børn, fordi forældrene er døde af aids. I 2005 døde 140.000 i Tanzania af aids.

Mange af børnene er selv hiv-smittede eller aids-syge. Befolkningens livssituation er vanskelig, fattigdommen ubeskriveligt stor, og den forventede levealder er 52 år (mod 76 år i Danmark). Vi klovnedes sammen – sorte og hvide – for og med gadebørn og børnehjemsbørn og på hospitaler.

I Rusland besøgte klovnene (fra 13 nationer) børn på hospitaler, på børnehjem og døende børn i hjemmet for at se børnene lyse for en stund. Russiske børnehjemsbørn bor under triste og trøstesløse forhold, og gennemsnitslevealderen er 25 år. De har været udsat for mange svigt, og en stor del af børnene ender deres liv i prostitution, narko, druk og kriminalitet. Jeg oplevede som Boris, at netop det »nu«, jeg havde med et barn, måske var det barns lyseste »nu« nogensinde.

Mødet med russisk trøstesløshed og lystighed

På et tidspunkt underholdt jeg og legede med og klovnedes for 16 indlagte drenge i alderen 8-17 år, der var fordelt på to ottesengs stuer, som jeg løb frem og tilbage imellem. Jeg formåede at have individuel og kollektiv kontakt med dem alle plus nogle mødre og sygeplejersker, og bagefter blev jeg takket for min indsats. Manglende entusiasme, manglende løn til personalet, bygninger i forfald, mangel på inventar og

remedier, ventetid – alligevel masser af menneskelig varme, glæde og latter. Lystigheden lå der under overfladen, og muligheden blev grebet af de tilstedeværende. Og den, der havde det allersjovest, det var Boris!

På et andet hospital kom jeg sidst ind på en afdeling, hvor et par klovne allerede havde samlet patienterne i den anden ende af gangen. Kun en dreng stod alene, helt alene, midt på gangen. Boris styrede direkte mod ham med fremstrakt hånd til goddag. På vejen derhen sansede jeg inden i Boris, at drengens ansigt var udvisket eller »smeltet«, så øjne, næse og mund blot sås som åbninger. Indeni mig et øjeblik gysen, men det blev overvundet, og Boris fortsatte sin målrettede gang hen mod drengen. Da Boris nærmede sig, blev drengen forvirret og så sig omkring efter andre, og det var tydeligt, at han ikke troede, at Boris ville hilse på ham. Men det var ham, Boris ville hilse på. Boris tog hans hånd og rystede den hjerteligt og lidt voldsomt, og da Boris ville slippe drengens hånd igen, »kunne« han ikke. Boris lod som om, at drengen var meget stærk og ikke kunne komme fri – og drengens øjne strålede. Da Boris endelig slap fri, havde han en trofast ven med sig overalt på hospitalet resten af dagen. Og den stærke dreng ville hilse på Boris igen og igen. Det turde Boris dog ikke!

På et børnehjem med handicappede børn, bl.a. børn med føtalt alkoholsyndrom, tog Boris en femårig dreng i hånden og gik gakkede gangarter og rytmiske skridt op og ned af den lange korridor. Frem og tilbage, igen og igen. Drengen fulgte med. Indeni Boris opstod der en tvivl om, hvorvidt drengen forstod, hvad Boris havde gang i, samt om drengen var svagtseende. Da Boris måtte stoppe op for at puste lidt og for at se, om den lille dreng var med, trak drengen af sted med Boris. Mere gakket gangart! Og drengen styrede direkte hen til tre stole midt i korridoren, hvoraf den midterste manglede sædet. Drengen stoppede og bød galant Boris at sætte sig! Drengen fik set Boris' klovnefald gennem stolen, fik sig et godt grin, hjalp Boris op og afleverede omsorgsfuldt Boris til nogle klovnevenner.

Den røde næse er magisk

»Why do you cover your nose?« »Hvorfor er din næse så rød?« – De spørgsmål blev vi ofte stillet på gaden, på markedet og ude i »the bush-bush«. Tanzanianerne har ingen referencer til røde klovnenæser og klovne, og oven i deres undren var nogle også frygtsomme over vores fremtoning – for i deres verden kunne det ske, at vi havde med trolddomskræfter, med hvid og sort magi, at gøre.

»Jeg har en rød næse, fordi jeg er født med den. Du skulle bare se min mors og fars næser hjemme i Danmark ... vi har

I hospitalskøen – »venteværelset«.

alle sammen røde næser, fordi der er så koldt ...«. Sådan forsøgte jeg at klovne mig igennem den massive undren. Med spil og glimt i øjnene og en åben attitude. Hvis tanzanianerne forstod mit engelsk, var de hurtigt med på legen. Så kunne den skræmmende magi flyve, og vi kunne fabulere sammen. De forklarede til de øvrige nysgerrige, hvad der var gang i.

En dag ville en mand sælge mig halskæder. Han var meget ihærdig, og jeg var lige så ihærdig i min afvisning af en handel. Men jeg ville godt tale med manden. Jeg var faktisk i Tanzania for at være i kontakt med menneskene der. Så kunne vi lære hinanden bedre at kende og få indblik i hinandens meget forskellige verdener, måske også derigennem få større forståelse for hinandens livsvilkår. Jeg sagde meget bestemt *nej - hapana!* – til halskæderne. Og så stak jeg min røde skumgumminæse helt hen til hans, næsten. Han spurgte, hvorfor min næse var så rød? Jeg svarede, at jeg var født med den etc. Manden lyttede, opmærksomt og eftertænksomt. Jeg blev i min klovnefigur og var overbevisende. Han smilede og gav udtryk for tvivl vedrørende min næse. Jeg fastholdt min forklaring. I det samme kildede det på min rigtige næse indenunder klovnenæsen, og jeg tog klovnenæsen af og kløede min egen næse. Aha! Manden opdagede, at den røde ikke var min *rigtige* næse og pegede triumferende på den. Jeg skyndte mig at sætte klovnenæsen på plads, tyssede på ham og sagde, at jeg var KGB-agent fra Rusland, og at han ikke måtte røbe min *under-cover*-næse-hemmelighed for nogen. Manden grinede og var helt med på den. Han kiggede sig omkring på

gaden som en anden agent, om nogen havde opdaget noget – det havde ingen tilsyneladende. Sammen havde vi en hemmelighed, og sammen vogtede vi over den. Og i øvrigt snakkede vi ikke mere om, at jeg skulle købe halskæder!

En vej til venskab

Villigheden til leg og kontakt, jeg oplevede hos denne mand, og parathed og lysten til muntert samvær oplevede jeg igen og igen. Hos børn og voksne, selv hos masaierne, som er et stolt gammelt kriger- og nomadefolk, hvor mændene har gennemgået smertefulde manddomsprøver, og hvor grinet ikke ligger først for. Også masaierne kunne man få til at klaskes sig på lårene af grin, når de forstod, at vi som klovne bare ville lave skæg og kommunikere. Man skulle bare være lidt mere ihærdig som klovne.

Det er masailand i det nordlige Tanzania, og der er mange masaimarkedspladser. Her var det en særlig udfordring at vove sig ind som klovne. I første omgang troede masaierne, at vi måtte være fulde, fordi de syntes, vi opførte os anderledes end andre hvide mennesker. Masaierne, ja og andre tanzanianere, oplever mest hvide mennesker som nogen, der gerne vil fotografere dem (i øvrigt vil masaierne ikke fotografere, fordi de er overbeviste om, at de så mister deres sjæl). Og så kan de sorte kræve penge som modydelse, eller de kan tigge penge af de hvide. Men vi var altså ikke fulde. Vi ville bare gerne i kontakt med folk.

På markedet udspillede der sig altid det samme scenarie: Min klovnefigur – Boris – er en lille tyk mand med stor på-

VIDENSKAB OG PRAKSIS | STATUSARTIKEL

malet moustache og nobel hvid skjorte, hvid vest og sorte bukser. Min moustache vækker ingen genklang, for tanzanianske mænd er glatbarberede (undtagen de muslimske mænd som har et lille overskæg). Der er forvirring over, at jeg som kvinde er klædt ud som mand. Først kommer kvinderne på banen, resolute og strenge, og de spørger, hvad mit skæg er for noget. Jeg slår ud med armene og forklarer, at jeg er en »gentleman«. Det, synes de, klart er noget vrøvl! Jeg fastholder, at jeg er en gentleman. – Hvordan kan det så være, at jeg indenunder skjorten har bryster, hva', nå?! De krænger vesten til side med faste hænder og hiver mig i brysterne – triumferende. Jeg skynder mig at pakke vesten sammen omkring brystet og gentager, at jeg er en »gentleman«, og at de ikke må røbe til nogen, at jeg er skabt sådan ... sssccchhh! Først læser jeg undren i kvindernes strenge ansigter, derefter overgiver de sig til latteren. Aha! Jamen så har vi altså den hemmelighed sammen! Og hvad kan jeg ellers finde på så? Så begynder jeg at undersøge deres varer, kommenterer dem. Måske danser jeg en lille masai-herre-dans med tilhørende lyde, og folkene på markedet jubler. Specielt over Boris' fyldige gump. Med mændene har jeg det joviale løftede tommelfinger »den er god nok blandt mandfolk-tegnet«. Vi løfter tommelfingeren og ser betydningsfuldt på hinanden. Masai-erne spørger nu løs, vi udveksler informationer om dette og hint, og vi er helt klart blevet venner.

Kun få deltager ikke i opløbet, men ser stadig reserverede ud. Det må de også gerne for mig. Jeg vil jo bare kommunikere. Og det er okay, hvis de synes, at min fremtoning bare er for sær.

Samværet mellem de sorte og de hvide

Børnehjemmene og centrene for gadebørn ligger ofte uden for byens centrum i landsbyerne. De bliver drevet af gode almindelige mennesker, som bekymrer sig for børnene og deres fremtid. Staten giver ikke tilskud til driften, men private midler tages imod med taknemmelighed.

Når vi nærmede os vores mål, blev vi altid omringet af nysgerrige store sorte øjne og åbne ansigter. Tillidsfulde børn tog os i hånden (man kan sagtens have tre børn i hver hånd!). Imødekommende voksne råbte hilsener til os.

Vi vadede gennem mudderet (det var slutningen på regntiden) til et center for gadebørn omringet af leende landsbyboere. Her blev vi modtaget af en flok børn, som ikke forstod, hvorfor vi var rød næsede, og hvad vi var ude på. De mindste børn kunne være skræmte, men de større børn trøstede dem, og vi viste dem, at vi var der for at *være sammen med dem*. Børnene får sjældent besøg af »mzungoer«, der har tænkt sig at tilbringe deres tid i leg sammen med dem. De hvide besøger oftest de voksne for at donere penge til deres arbejde med de forældreløse børn.

Børnene er vant til at danse og synge, og det var altid muligt at møde dem derigennem. Og Boris' store rumpe var en sikker succes – mage til »mzungo«, som ikke kunne danse let

og smidigt som »bongoerne«, men som grinagtigt vrikkede med sin fyldige bag!

Mødet på hospitalet

På hospitaler kom vi på tisesngs stuer, hvor der lå tre børn samt tilhørende forældre i hver seng. Der var rent, og inventaret var stærkt ramponeret. Patienterne skal selv sørge for medicin og mad. Der kan være medicinsk hjælp at få, men alting koster. Med en dagløn på 3-4 kr. er det en stor udskrivning at blive behandlet for f.eks. diabetes. Patienterne, vi mødte, havde hiv, malaria, var forbrændte etc. Der var svalt på stuerne, fordi store ventilationspropeller drejede rundt, og uden for buldrede generatoren. Fra loftet hang moskitonet over sengene. Det var som regel eneste »udsmykning«, men de kunne også bindes smukt op! Dagene på hospitalsstuerne var monotone, og vores klovnebesøg var velkomne. Enkelte kvinder prøvede at tigge til maden og behandlingen af deres børn, men vi gav aldrig penge. Pengene skaber splid og misundelse mellem folk. Giver man til en, må man give dem alle. – Men balloner gav vi! Ikke alle vidste, hvad balloner er, men de skabte fornøjelse hos børn og forældre. Fra sygesengen kunne man fint have en ballonkamp og få lidt motion!

Enkelte masaikvinder ville ikke tillade Boris at komme nær deres barn. Barnets blik signalerede »kom bare!«, men når mor så meget vred ud, måtte Boris hellere trække sig lidt væk. Så kunne barnet følge med i, hvad Boris gjorde med de andre børn og forældre. Boris var ret glad for mødrene – skønne tanzanianske kvinder! Han flirtede med dem, klitstrede små røde hjerter på deres farverige batikklæder. Boris' hjerte dunkede – og kvinderne flirtede tilbage og klappede ham let på bagen. Ja, somme tider var det faktisk kvinderne, der startede flirten!

Klovnen og det legende barn

Gennem Boris oplevede jeg at bibringe tanzanianere og rusere meget lystige stunder og at dele glæden ved livet med dem. Børnene har været udsat for store svigt og tab i deres liv. Alligevel er de parate til at møde Boris – og alle de andre klovne. De inviterede med deres åbenhed og nysgerrighed til lystigheder i fælles leg. Klovnen spillede bolden op – og børn og voksne greb den og kastede den omgående tilbage. Alleroftest med fest i øjnene og spilopper. Sammen med klovnene kunne de sætte spilopperne fri, og i timevis kunne legen fortsætte. I fodboldkamp (klovne mod gadebørn), i sanglege, i gemmelege, i drillelege, i fangelege, og i lege, der ikke findes navn for, fordi de blev opfundet på stedet af børn, voksne og klovne i en følelse af samhørighed og i feststemning.

Jeg prioriterede det højt at kommunikere med personalet på institutionerne. Kunne jeg som Boris få dem til at more sig, blev også deres glæde aktiveret, og af glæden kommer overskuddet til børnene og hinanden.

Ved at kaste mig ud i ukendte situationer har jeg fået flyttet mine grænser for, hvad man »kan«. Jeg har bragt mig selv

VIDENSKAB OG PRAKSIS | STATUSARTIKEL

i spil, og jeg har vovet mig frem. Jeg har været ude i situationer, hvor tingene blev sat på spidsen, og hvor forholdene var ekstreme, og som blev til noget helt særligt mellem menneskeligt af den stærke fornemmelse af og det nærvær, der opstod i det »nu«. Det er vel det, al kommunikation handler om – at se og høre det andet menneske og selv føle sig set og hørt. Åbenhed og modtagelighed over for andre mennesker. Trods

trøstesløse og vanskelige livssituationer er de fleste mennesker åbne og modtagelige for kontakt. Og den korteste vej mellem to mennesker er smilet og latteren.

Korrespondance: *Nina Gladkova*, Karlslundvej 2a, DK-8330 Beder.
E-mail: gladkowani@yahoo.dk

Interessekonflikter: Ingen

Det behagelige ubehag

Humor som biologisk fænomen I

Mag.art. Thomas Raab

Dansk Selskab for Medicinsk Humor

Det er med humor som med et tysk chokoladeæg. Den skal indeholde hele tre ting: en overraskelse, noget at lege med (som dog først skal samles korrekt), og noget vi kan nyde – som et godt stykke chokolade. Denne blanding er så uimodståelig, at man i skrivende stund overvejer helt at forbyde slik med indlagt legetøj i Tyskland. Humoren får de dog efter alt at dømme lov at beholde. I denne anden artikel om humorens biologiske væsen skal vi se nærmere på den nydelse, som er en uundværlig ingrediens i tilberedningen – og indtagelsen – af humor.

Humor er andet og mere end blot kognitive mekanismer. Ingen kan påstå at have forstået en vittighed, som de ikke føler en umiddelbar trang til at grine af. Denne reaktion er det væsentligste element i forståelsen af humor, og uden en beskrivelse af den er enhver teori om humor ukomplet. Man kan derfor heller ikke forklare en vittighed, eller rettere: Forklaringen på hvorfor en vittighed burde være sjov, bidrager ikke væsentligt til udløsningen af den humoristiske respons – latteren. Kun hvis tiøren falder med det samme, kan man grine af en så simpel konstatering som: »Patienten har lidt af en svær depression, lige siden hun begyndte at konsultere mig i 1992«.

At gøre nar

Forsøget på at forstå koblingen mellem humor og affekt er lige så gammel som civilisationen selv. *Platon* og *Aristoteles* (i *Philebus* dialogen og i *Poetikken*) såvel som en række senere filosoffer beskrev humoren som vellysten ved at fornede andre og hævde os selv. Sådanne aggressionsteorier beror sand-

synligvis på en forveksling – eller en misforståelse. Der findes således to forskellige former for latter, kaldet henholdsvis Duchenne- og ikkeDuchenne-latter – i analogi med det ægte smil og det falske smil (hvor øjenmuskulaturen ikke aktiveres), som blev beskrevet af den franske neurolog *Guillaume Duchenne* i midten af 1800-tallet.

Kun den ene form for latter (ikkeDuchenne) synes at være forbundet med social aggression. Den styres af hjernebarkens motoriske centre og kan dermed – ligesom det falske smil – delvist kontrolleres bevidst, selv om den også forekommer spontant. Den ægte latter, Duchenne-latteren, udløses derimod af subkortikale og limbiske strukturer og optræder i forbindelse med positive følelser – også over for andre. Den kan undertrykkes, men ikke udløses ved bevidst anstrengelse, og den kan derfor ses som et oprigtigt udtryk for vores følelsestilstand. Denne form for latter er sandsynligvis den oprindelige, og den har spor langt tilbage til vores primatforfædres sociale liv, mens ikkeDuchenne-latteren rent fylogenetisk ser ud til at være en senere afledning heraf, som er opstået i takt med hjernebarkens stigende kontrol over hjernens nedre lag [1].

Sagt diplomatisk betyder det, at aggressionsteoriene i hvert fald ikke forklarer humorens oprindelse. Og mon ikke den virkelig morsomme humor altid er rettet indad snarere end udad og mere tjener til at øge det sociale fællesskab i en gruppe end til at påvirke personer udenfor? Eller er det virkelig for at vise foragt for kvinder snarere end for at styrke os selv i vores mandighed og støtte hinanden i vores evige forundring over det modsatte køn, at vi som mænd af og til må spørge hinanden, om ikke der må findes kvindelige hormoner i øl? Hvordan kan man ellers forklare, at vi efter indtagelse af flere af slagsen hverken kan køre bil eller holde kæft?